

Jogállam, föderalizmus és nemzeti függetlenség: Magyarország a fő uniós politikai törésvonal középpontjában

A brüsszeli jogállamisági kritikák az utóbbi években beépültek mindennapjainkba, ma már senki nem kapja fel a fejét, ha egy-egy uniós politikus vagy magas rangú tisztviselő arról beszél, hogy hazánkban veszélyben van vagy éppen megszűnt a jogállamiság. De miért pont Magyarország van mindig célkeresztben? Az egyik lehetséges válaszhoz érdemes a 2010-es évek elejére visszatekintenünk, amikor világossá vált, hogy Magyarországon és az EU-ban ellentétes politikai trendek érvényesülnek.

A Fidesz–KDNP 2010-ben nyolcévnyi szocialista-liberális kormányzás után komoly politikai, gazdasági és társadalmi válságoktól szenvedő ország irányítását vette át. Őszödi beszéd, folyamatos tüntetések, megerősödött szélsőjobb, utcákon masírozó Magyar Gárda, IMF-mentőöv, valamint rekordmagas munkanélküliség, költségvetési hiány és államadósság... Az Orbán-kormány ezen kihívásokkal szemben tüneti kezelés helyett mélyreható reformok mellett döntött, amelyek a nemzeti szuverenitás vezérelvére épültek. A kormány a munkanélküliség, államadósság és költségvetési hiány csökkentésével, az IMF-hitel idő előtti visszafizetésével, a gazdaság újraindításával, a magyar tulajdon stratégiai ágazatokban való megerősítésével jelentősen megnövelte az ország gazdasági mozgásterét. A konzervatív többség kétharmados felhatalmazásával élve új alkotmányt is elfogadott, amely bár nem alakította át az államberendezkedést, komoly adósságot pótolta azáltal, hogy két évtizeddel a rendszerváltozás után rögzítette a magyar alkotmányos identitás ezeréves történelmünkéből fakadó elemeit.

Egy magára találó, szuverenitásában megerősödő ország szükségszerűen ellentétbe került az Európai Unióval, amelyben – bár az uniós csatlakozásunk utáni első években ezt kevésbé érzékeltük – már akkoriban is ellentétes trendek voltak megfigyelhetők. Az unió legambiciózusabb reformterve, az Európai Alkotmányt létrehozó szerződés tervezete 2005-ben megbukott a francia és holland népszavazáson, a brüsszeli föderalista politikai és intézményi erők ugyanakkor nem tettek le arról, hogy az Európai Uniót közelítsék az általuk vizionált szuperállam felé. A 2009. december 1-jén életbe léptetett Lisszaboni

Szerződést az unió szupranacionális intézményei sikerként könyvelhették el, ami azonban nemhogy csillapította volna, tovább fokozta hatalmi ambícióikat. Ehhez párosult a balliberális politikai erők fokozatos térnyerése az Európai Parlamentben, amelyek egyre kíméletlenebbül támadták a jobboldali konzervatív kormányok által irányított tagállamokat.

A tagállami szuverenitásban ellenérdekelt szupranacionális intézmények és a jobboldal gyengítését célzó politikai formációk egyszerre vették össz-tűz alá Magyarországot. Brüsszelben eleinte úgy gondolták, hogy politikai nyomásgyakorlással keresztül megbuktatható a magyar kormány. A magyarok azonban Brüsszel lépéseit illegitim külső beavatkozásként értékelték, ami tovább növelte a kormány választói támogatottságát. A Fidesz-KDNP sorra könyvelhette el újabb és újabb választási győzelmeit, ami miatt egy idő után nehéz volt a kormányzatot a demokrácia szemszögéből megkérdőjelezni.

Emiatt válhatott a „jogállamiság” az EU új „politikai csodafegyverének” hívószavává. A demokrácia (a többség uralmának elve) és a jogállamiság (a többség hatalmát korlátozó elv) egyaránt a modern államok alapfogalmai, azonban nem szinonimák, hanem egymást kölcsönösen korlátozó fogalmak. Brüsszel hivatkozhat a jogállamiság megsértésére anélkül, hogy zavartatná magát a sorozatos választási győzelmektől, sőt, bizonyos logika mentén, utóbbiakban akár a jogállamiság leépülését is láthatja.

Miután megszületett az új politikai narratíva, lássuk, mi is történik pontosan az EU-ban a jogállamiság nevében! Az uniós intézmények ezt az eredendően alkotmányjogi fogalmat arra kezdték el felhasználni, hogy megkerüljék az EU hatályos jogrendjét. Azaz paradox módon az EU a jogállamiságra hivatkozva kezdte el megsérteni a jogállamiság alapját képző joghoz kötöttség elvét.

Az EU jogrendje az alapszerződésekre épül, amelyek tartalmazzák a hatáskör-átruházás elvét. Eszerint az uniós intézmények csak olyan területeken járhatnak el, ahol a tagállamok hatáskört ruháztak rájuk. Utóbbi esetben a Bizottság kötelezettségszegési eljáráson keresztül számonkérheti a tagállamokon az uniós jog megfelelő végrehajtását. Az uniónak azonban nincs joga olyan területeken politikai vagy jogi nyomást gyakorolni egy tagállamra, amely nem tartozik a hatáskörébe, és a tagállamok belpolitikai intézkedései, családpolitikai kérdései vagy alkotmányos ügyei mind ilyen területek. Ha ezen változtatni szeretnének, a szerződéseket kell átírni, amely azonban időigényes folyamat, és csak a tagállamok egyöntetű beleegyezésével valósítható meg.

A fent említett szupranacionális és balliberális intézményi és politikai erők az unió jogi és politikai status quóját ezért nem szabályos jogi eszközökkel, hanem politikai és intézményes erőfőlényüket kihasználva kezdték el

megváltoztatni. Szerződésmódosítás nélkül igyekeztek kiterjeszteni az unió hatásköreit a tagállamok rovására. A tagállamok belügyeibe való illegitim politikai beavatkozást „jogállamisági eljárásokként” leplezték.

A legelső ilyen eszköz, az úgynevezett „jogállamisági keret” létrehozásakor a Bizottság közleményében nyíltan vállalta, hogy célja olyan eszközt teremteni, amelynek segítségével az uniós jogon kívül eső területeken is eljárhat. A Tanács Jogi Szolgálatja akkoriban élesen bírálta a Bizottság önkényesen létrehozott eszközét, és jogi véleményében megállapította, hogy a hatályos alapszerződések szerint az uniós intézmények nem folytathatnak vizsgálatot a tagállamokkal szemben a jogállamiságra hivatkozva. A jog azonban ezúttal nem volt képes akadályt képezni a politikai akaratnak. A „jogállamisági eszközök” 2014-től gomba módra szaporodtak el. Még 2014-ben létrejött a Tanács jogállamisági párbeszéde, az Európai Parlament 2016 óta folyamatosan éves jogállamisági „mammut” mechanizmust követel, amelynek részben megfelelően a Bizottság 2020-tól éves jogállamisági jelentéseket fogad el. Az idei évtől pedig alkalmazni kezdték a jogállamisági kondicionalitási rendeletet, amelynek keretében az uniós támogatások megvonásával fenyegetve már el is kezdték Magyarországgal szemben a pénzügyi nyomásgyakorlást. Ezzel párhuzamosan a Bizottság, valamint az Európai Parlament 7. cikk szerinti eljárásokat indított Lengyelországgal (2017) és Magyarországgal szemben (2018).

A hosszú éveken keresztül épített jogállamisági politika mára meghozta gyümölcsét, hiszen komoly viták és tárgyalások zajlanak Magyarországgal kapcsolatban a jogállamiság égisze alatt. Ugyanakkor a mindennapi fejlemények, a látszólag meghatározott kérdések körül zajló viták sem szabad hogy elfeledtessék: a harc valójában a politikai főhatalomért zajlik az EU és a függetlenségükért kiálló tagállamok között.

2022. július 5.